

Kerk in Europa

De Kerk beleeft wellicht haar grootste crisis in haar 2000-jarige geschiedenis. Niet dat het haar eerste is, zeker niet. De tijd rond het grote schisma tussen Oost en West en de tijd rond het concilie van Trente waren minstens ook grote crisismomenten. Toch heeft deze crisis, althans in Europa, iets wat de vorige niet hadden. Hier en nu in Europa gaat het over het voortbestaan zelf, niet alleen van de Kerk als instituut, maar ook van het christelijk geloof en van de christelijke spiritualiteit. Ditmaal wordt deze niet bedreigd door ketterse twisten of door godsdienstoorlogen maar door iets fundamenteel gevaarlijker: algehele onverschilligheid, taboeïsering, ridiculisering en materialisme.

Niet alleen lopen de kerken leeg, de christelijke spiritualiteit wordt in toenemende mate doodgezwegen. Ik bedoel dan de inhoud ervan.

Wie tien jaar geleden nog wekelijks een eredienst bijwoonde, die gaat nu op zondag liever naar de supermarkt al was het maar om zich niet belachelijk te maken (door naar de kerk te gaan, wel te verstaan). In elk geval zwijgt men in alle talen over het wezen zelf van de godsdienst. Wel is er nog aandacht voor de kerk als instituut, maar dan vooral als er een schandaaltje uitbreekt, zoiets als roze balletten of zwarte jeanetten.

De generatie kinderen die nu opgroeit zal de eerste generatie zijn die niet weet wat een weesgegroet is, de eerste in tweeduizend jaar die niet weet wie Johannes de Doper of Petrus was, de eerste die niet weet dat Jezus verraden werd met een kus, kortom de eerste generatie die zonder enig begrip van religieuze symboliek of erfgoed opgroeit.

Wie tien jaar geleden dacht dat de op gang zijnde beweging zich als slingerbeweging zou manifesteren door om te keren, die is in de voorbije jaren volledig bedrogen uitgekomen. Het tegendeel is waar gebleken, de op gang zijnde beweging heeft zich nog versneld.

Men zou het jaar 2000 kunnen vergelijken met het jaar 1500. De tijd na 1500 was fundamenteel verschillende van die ervoor. Het protestantisme ging zijn eigen weg. De renaissance was niet alleen geboren, ze had in het westen een fundamenteel nieuwe manier van denken geïntroduceerd. De boekdrukkunst en de stedelijke handel verspreidden de nieuwe ideeën in een razendsnel tempo over de ganse beschaving. Er werden nieuwe continenten ontdekt en gekoloniseerd. Men kan de boekdrukkunst vergelijken met het Internet. De stedelijke handel van toen met de globalisering van nu. En misschien zijn de nieuwe continenten van toen de nieuwe hemellichamen van nu.

Kan men ook nu spreken van een nieuwe manier van denken? En is die nieuwe manier van denken bedreigend voor het christendom of zijn er ook positieve ontwikkelingen, bv naar een meer uitgezuiverd wereldbeeld waarbij een authentiek christendom steeds meer ontdaan raakt van haar zwarte magie? Of blijft er vandaag, na het wegnemen van die zwarte magie, nog zo'n mager beestje over van de christelijke leer dat men deze best volledig ter aarde bestelt?

Oorzaken van deze evolutie zou men kunnen zoeken in de algehele welvaart en de verbetering van het algemeen welzijn. Het is de lijdende mens die zich tot God wendt om verlichting voor zijn lijden te vinden. Neem het lijden weg, en de behoefte aan een goddelijk wezen verdwijnt. Er ontstaat een geëmancipeerde mens die niet God, maar zichzelf centraal stelt in de kosmos.

Deze redenering is te simpel om als verklaring voor het fenomeen te dienen. Ten eerste, er is nog veel lijden, ook bij ons, ook bij de welvarenden. Zelfs de lijdenden vinden vandaag geen soelaas meer in een christendom en een kerk die hen vertelt dat ze hun lijden geduldig moeten ondergaan en alles wel zal goedge maakt worden door dezelfde god die de holocaust heeft toegelaten. Ten tweede, de algemene distantie van het christendom is een bij uitstek Europees fenomeen. In de Verenigde Staten, waar de welvaart, weliswaar niet voor iedereen, toch ook algemeen zeer hoog is, wordt het christendom niet in dezelfde mate gemarginaliseerd in het openbaar leven. Anderzijds kan men opmerken dat in de VSA de Kerk nooit zo'n prominente plaats heeft bekleed in de maatschappij als in Europa, al was het maar omwille van de grote versnippering van kerkinstellingen.

Niet alles kan verklaard worden door socio-economische factoren. Er zijn ook culturele fenomenen, tijdsgeesten, manieren van denken die een eigen invloed op de geschiedenis uitoefenen, al dan niet gunstig beïnvloed door economische factoren. In onze tijd kunnen nieuwe media een invloed uitoefenen in de verspreiding van tijdsgeesten en ideeën. Het existentialisme is zo'n idee, een stroming die in Europa een belangrijk nieuw paradigma gelanceerd heeft. Toch kan men niet zeggen dat het existentialisme zo belangrijk was dat het de doodsteek van de kerk was.

Men kan nog op een andere manier naar de crisis kijken, de meer "reactionaire" visie. In die visie is het Westen in verval, in decadentie. En zoals in alle decadente maatschappijen verguizen de mensen hun oorspronkelijke goden en beginnen zij, al dan niet meer hedonistische types van afgoden te aanbidden. De islam ziet het westen als decadent en vindt daarin een extra stimulans om de eigen godsdienst intensiever te gaan belijden.

Ook onze paus ziet dat zo. Hij spreekt van de westerse ziekte van het relativisme. De westerse mens relativeert alles wat hem goed uitkomt en erkent geen absolute waarheden meer. Onze paus betreurt dat ten stelligste. Hij verzet zich dan ook tegen nieuwe inzichten (bv. een homoseksueel kan ook liefhebben) die oude (een homo mag niet trouwen) aan de kant proberen te duwen. Het is aan de ene kant normaal dat een paus niet zomaar de huik naar de wind zet. Het is inderdaad zijn taak erover te waken dat de kerkelijke leer niet zomaar alle grillen van de tijd volgt. Anderzijds kan men opmerken dat nieuwe inzichten niet per se fout hoeven te zijn. Alleen de gekken veranderen nooit van mening. Waarom kunnen we niet wat progressiever zijn en nagaan wat voor goede dingen de nieuwe tijd te bieden heeft?

De waarheid is dat de kerk in de problemen raakt omdat ze te veel terreinen betreden heeft. In de Middeleeuwen was zo'n terrein de kosmologie. Galileo Galilei kwam tot een nieuw inzicht dat strijdig leek met de toenmalige kerkelijke leer. In werkelijkheid heeft Jezus Christus nooit kosmologische uitspraken gedaan. Heeft de Kerk de ideeën van de Verlichting wel goed verteerd?

Vreemd genoeg is het terrein dat momenteel ter discussie staat het familiale en seksuele domein. Ook daarover heeft Jezus bijzonder weinig uitspraken gedaan, behalve dan dat men trouw moet zijn in de echtelijke liefde. In feite zou de kerk de bescheidenheid moeten hebben zich uit het familiale en seksuele domein terug te trekken, te meer daar Romeinse celibatairen bijzonder slecht geplaatst zijn in dit domein uitspraken te doen.

In de tijd van Jezus Christus bestond er geen pil. Jezus hoefde er dus geen uitspraak over te doen. De pil is de belangrijkste uitvinding van de twintigste eeuw. Ze staat ver boven

de benzinemotor, de radio, de transistor, enz...Voor het eerst in zijn biologische geschiedenis is de mens in staat zijn eigen reproductie te regelen. De mens kan en moet er gewetensvol gebruik van maken. Dat de natuur als Gods schepping wel haar werk zal doen is onzin, de wereld raakt overbevolkt, de mens is een biologische plaag op aarde. Dat moet ook een zorg zijn van christenen.

De Kerk had het aan het geweten van het individu kunnen overlaten om van deze nieuwe vinding gebruik te maken of niet. Voor mij is de huidige kerkelijke leer terzake slechts een aanbeveling, ik volg als katholiek mijn eigen geweten. De Kerk zelf ziet het echter niet zo, voor haar is de leer terzake niet zomaar een aanbeveling, maar de enige weg om 'goede' katholiek te zijn. In feite ben ik dus een ketter.

De kerk maakt vaak de foutieve redenering dat de natuur Gods schepping is en dat de mens bijgevolg niet mag ingrijpen in de natuurlijke gang van zaken. Dit is volledig fout. Ten eerste, als de mens niet had ingegrepen in de natuur, zou hij waarschijnlijk nog in de grotten leven. Ten tweede, de natuur is verre van volmaakt. Het is niet zo dat zij zichzelf altijd de goede richting uitstuurt. De natuur is ook wreed en hard. De natuur doet ook vrouwen en pasgeboren kinderen sterven, ze creëert ook onnoemelijk lijden.

Toch zijn het niet alleen de familiale en seksuele 'zekerheden' die op helling staan. In feite staan een hele rist aan traditionele dogma's op de helling. Wat begrijpen we nog onder de Drievuldigheid, "de Zoon van God", de Schepping, het christelijke causaal wereldbeeld, het Hiernamaals, de Hemel en de Hel, de goddelijke Voorzienigheid, de Immanente Rechtvaardigheid. Geloven we nog in een gebed gericht tot een God die zich persoonlijk met ons bezig houdt? Mijn grootvader zaliger was een wetenschapper maar geloofde niettemin in wat hij de goddelijke Voorzienigheid noemde. Lees je vandaag de bijdragen van notoire katholieke geestelijken en leken terzake, dan zit de twijfel blijkbaar diep in eigen rangen. Men probeert in Kerk en Wereld de begrippen dermate af te koken dat er in feite niets meer van over blijft.

De Kerk heeft eigenlijk te veel dogmas geformuleerd, meer dan gezond was. Het dogma probeert het menselijk mysterie vast te leggen en is daarom op voorhand tot mislukken veroordeeld. Het dogma is een zonde.

Men kan ook opmerken dat godsdienst een bij uitstek collectief goed is. Anders dan sekten en vrijmetselaargroepen moeten christelijke kerken het hebben van collectieve mobilisatie, de ganse maatschappij, alle rangen en standen worden er samengebracht in een locale gemeenschap. Valt de collectieve beleving weg, dan wordt ook de individuele beleving moeilijk. Het is eigen aan onze tijd dat men het katholicisme of christendom in het algemeen precies wil terugdringen naar de allerindividueelste levenssfeer, waar ze nochtans niet thuishoort, of toch niet uitsluitend.

In feite moet de christelijke spiritualiteit zich vooral met de volgende themas gaan bezighouden:

- 1) Hoe helpen we de armoede uit de wereld? Alleen een waarachtige armoedebestrijding kan de kerk geloofwaardig houden.
- 2) Hoe kunnen we, in samenwerking met andere grote wereldgodsdiensten, vrede brengen in de wereld?
- 3) Hoe kunnen we soelaas bieden aan de overspannen westerse zakenman die de afgod van de economie aanbidt?

- 4) Hoe kunnen we christelijke spiritualiteit promoten als alternatief voor ongebreideld materialisme en hedonisme?
- 5) Wat trekt zoveel mensen aan in het boeddhisme? Kunnen we dat ook in onze kloosters aanbieden?
- 6) Waarom ervaart de westerse mens zijn bestaan niet langer als mysterie?
- 7) Hoe kunnen we de westerse mens een houvast bieden voor het niet-maakbare deel van zijn leven (dat er ondanks alles nog steeds is)?
- 8) Hoe kunnen we de westerse mens helpen bij het beleven van de menselijke conditie op keerpunten in zijn leven (bv. geboorte, huwelijk en dood)?
- 9) Hoe kunnen we bij nieuwe ontwikkelingen in wetenschap en techniek een ethisch houvast bieden zonder te vervallen in een vrijheidsberovend conservatisme? Welke zijn de fundamenteën van een christelijke ethiek?
- 10) Kan de Kerk niet beter pro-actief dan wel reactionair reageren op nieuwe ontwikkelingen? Waarom geeft de Kerk niet zelf aan welke nieuwe ontwikkelingen zinvol zouden kunnen zijn? Eigenlijk zou de vraag niet mogen zijn: welke zijn de gevaren van klonen? De eerste vraag zou moeten zijn: welke technieken op het vlak van genetische manipulatie zouden ons een menswaardiger bestaan kunnen bezorgen? Hoe zorgen we dat het middel niet boosaardiger is dan de kwaal die we willen bestrijden?
- 11) Hoe kunnen we 2000 jaar erfgoed en traditie in ere houden?
- 12) Kunnen we dit erfgoed opnieuw revaloriseren in een christelijke pedagogiek? Ik geef een voorbeeld: hoeveel jongeren weten nog wie Franciscus van Assisi was? Men kan opmerken dat men vroeger inderdaad te ver ging in heiligenverering. Leest men wetenschappelijke biografieën over Franciscus met de ogen van vandaag, dan moet men tot de conclusie komen dat Franciscus in de maatschappij van vandaag een echte zonderling zou zijn, maar misschien was hij dat ook wel in zijn tijd. De dweperij die we vroeger met onze heiligen gekend hebben, is vandaag niet meer denkbaar. Anderzijds doet men alle moeite van de wereld om kinderen respect voor de natuur, voor planten en dieren mee te geven. Men kleedt ze met Greenpeace T-shirts en denkt dat ze het zo wel zullen begrijpen. Waarom niet Franciscus revaloriseren, niet als superheilige, maar als kampioen van de dierenvrienden? Maak er geen afgod van, maar een sympathieke held in de bescherming van de natuur. Het gaat niet om de historische waarheid over Franciscus, maar om het bijbrengen van respect voor de natuur met een krachtig verhaal dat tot de verbeelding spreekt en dat een leven lang bijblijft.
- 13) Kunnen we de culturele waarde van het christelijk erfgoed niet wat meer in verf zetten? Kunnen we niet-gelovigen aantrekken met onze kathedralen en ons cultureel erfgoed?
- 14) Als we de westerse mens niet meer kunnen aanspreken met de waarheid en de goedheid van evangelie en geloof, kunnen we hem dan misschien aanspreken met de schoonheid ervan? Schoonheid in de bronnen van de kerkelijke leer, schoonheid in het culturele erfgoed, maar ook schoonheid in de levenswijze die erop gebaseerd is?
- 15) Wie is Jezus Christus vandaag voor ons? Wie zijn de nieuwe heiligen? Wie ijvert vandaag voor gerechtigheid? Wie zwemt vandaag tegen de stroom in?
- 16) Hoe kunnen we de liturgie nieuw leven inblazen? Kunnen we het schone bewaren? Kunnen we ons ontdoen van zaken die er eigenlijk niet thuishoren? Waarom nog bijbelteksten lezen waarbij Jahwe vreemde volkeren verdelgt (bv de Kanaanieten)? Roepen die teksten vandaag niet meer ergernis op dan vroomheid? Moet daarentegen de tekst van de zaligheden (zalig die vrede brengen,..) niet een meer prominente plaats krijgen in de wekelijkse liturgie?

- 17) Waarom heeft men het Gregoriaans in de liturgie afgeschaft? Is de spirituele schoonheid van het Gregoriaans niet veel geschikter om het mysterie te duiden dan het huidige gekweel in de volkstaal? Het nadeel van de hedendaagse liturgie is precies dat men de inhoud van de woorden begrijpt en dat de teksten daarom zo tegen de borst stoten dat men zich afvraagt wat men in feite komt doen?
- 18) Een godsdienst biedt ook ontzettend veel wijsheid. Wat Christus en zijn volgelingen ons tot in de twintigste eeuw kunnen leren ons zo ingrijpend. Ze zeggen ons hoe we kunnen leven en sterven, ze leren ons iets over de menselijke conditie en dit op de meest heldere manier denkbaar. Geen enkele filosoof bracht zo'n krachtig inzicht.

Vele mensen vragen zich af: "Hoe kan je het als katholiek nog 'uithouden' in deze tijd?" Ik meen dat het antwoord simpel is: "met humor". De Kerk heeft zichzelf teveel au serieux genomen en daardoor alle flexibiliteit verloren. De beste remedie voor de katholiek anno 2005 is de humor. Er zijn slechts twee lichtende voorbeelden op dit pad, namelijk onze kardinaal Danneels en professor Rik Torfs. De humor is de enige weg om de christelijke spiritualiteit en de band met het geloof van de voorouders te bewaren. De humor maakt de mens bescheiden en vrij van hybris, de hoogmoed die de gevaarlijkste is van alle zonden. De humor is de remedie tegen de wanhoop die onze hoogmoedige tijd kenmerkt.